

УДК 333.43:631.11

Ю. В. Негода,
к. е. н., доцент кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ РИНКУ

Yu. Nehoda,
Ph.D., Associate Professor of the Department of Finance,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

STRUCTURE OF MECHANISM FOR TRANSFORMATION OF AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY IN THE MARKET CONDITIONS

В статті уточнено структуру механізму трансформації аграрного сектору економіки, що включає в себе два органічно взаємопов'язані блоки: ринково-конкурентну систему самоорганізації та самоврядування відтворення підприємницького типу на рівнях макро- й мікроекономіки і систему державного регулювання, адекватну вимогам економічних законів, в тому числі законів ринку та підприємництва; розкриті системоутворюючі елементи механізму з виділенням підсистем загального впливу (інституційної, економічної, соціальної, виробничої, природно-кліматичної, екологічної), кожна з яких містить сукупність ринково-конкурентних факторів, що обумовлюють ефективне функціонування аграрного сектору й органічний розвиток окремих її складових елементів. Встановлено, що для більш повного розкриття системоутворюючих елементів соціально-ринкового механізму трансформації аграрного сектору економіки доцільно виділити підсистеми загального впливу: економічну, соціальну, інституційну, виробничу, екологічну, природно-кліматичну. Кожна з цих підсистем містить сукупність ринково-конкурентних факторів, тісно взаємодіючих між собою, що обумовлює, з одного боку, ефективне функціонування аграрного сектору, як цілісної системи, а з іншого – як органічне функціонування окремих її складових елементів. Для подолання негативних наслідків реформування аграрного сектору економіки України розроблена логічна схема механізму соціально-ринкової трансформації аграрного сектору з обґрунтуванням мети, засобів досягнення цілей, методів та напрямів регулювання, а також оцінки наслідків впливу на аграрне виробництво

The structure of the mechanism of transformation of the agrarian sector of the economy, which includes two organically interconnected blocks, is specified in the article: market-competitive system of self-organization and self-government of reproduction of entrepreneurial type at the levels of macro and microeconomics and the system of state regulation, which is adequate to the requirements of economic laws, including laws of the market and entrepreneurship; the system-forming elements of the mechanism with the allocation of subsystems of general influence (institutional, economic, social, industrial, natural-climatic, ecological) are revealed, each of which contains a set of market-competitive factors that determine the effective functioning of the agrarian sector and the organic development of its separate constituent elements. It was established that the constituent elements of the transformational mechanism of agroeconomics are: the transformation of agrarian sector enterprises into modern market structures and the reformation of the rural economy; the mechanism of pricing, the formation of government procurement, contractual and

wholesale prices; improvement of contractual economic (self-supporting) relations of economic partners in free and regulated markets; innovative and investment activity of agrarian enterprises; staffing, motivation and stimulation of labor of enterprises and their employees; development of intra-economic economic relations of enterprises with their structural units and their labor collectives on the basis of internal economic calculation; the mechanism of development of entrepreneurship and agribusiness. It is established that for a more complete disclosure of the system-forming elements of the social-market mechanism of transformation of the agrarian sector of the economy it is expedient to allocate subsystems of the general influence: economic, social, institutional, industrial, ecological, natural-climatic. Each of these subsystems contains a set of market-competitive factors, which interact closely with each other, which, on the one hand, determines the effective functioning of the agricultural sector as an integral system, and, on the other hand, the organic functioning of its individual constituent elements. To overcome the negative consequences of reforming the agrarian sector of the Ukrainian economy, a logical scheme of the mechanism of socio-market transformation of the agrarian sector has been developed, justifying the purpose, means of achieving the goals, methods and directions of regulation, as well as evaluating the consequences of the impact on agrarian production.

Ключові слова: аграрний сектор, економіка, реформування, трансформація, теорія.

Key words: agrarian sector, economy, reform, transformation, theory.

Постановка проблеми. Змістом аграрної трансформаційної економіки є перетворення системи соціально-економічних відносин. Змінюються практично всі складові економіки, такі як спосіб координації та підтримки рівноваги, відносини власності, тип відтворення, структура виробництва, інститути і право. У зв'язку з цим відбувається зведення аграрних трансформаційних процесів до трьох ознак, а саме лібералізації, приватизації та стабілізації, які типові для багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку ринкової трансформації аграрного сектору внесли ряд вітчизняних вчених-економістів: Васільєва Л.М., Барсук Ю.В., Карташова О.Г., Саблук П.Т., Смоленюк Р.П., Шпикуляк О.Г. та інші. У наукових працях даних авторів розглянуто різні аспекти даного питання, але потребують подальшого дослідження питання щодо структури механізму трансформації аграрного сектору економіки.

Метою статті є уточнення структури механізму трансформації аграрного сектору економіки в умовах ринку.

Виклад основного матеріалу. Необхідно зазначити, що ефективному соціально-ринковому механізму трансформації аграрного сектору економіки притаманні такі відмінні риси:

- його еволюція заснована на розвитку категорій та законів ринкового господарювання, еволюції об'єктів й суб'єктів, центральне місце в якому, належить відносинам власності та формам її руху - конкуренції та монополії;

- багатокладність агроекономіки вимагає диференційованого підходу до характеру господарських зв'язків підприємств різних форм власності;

- трансформаційний механізм покликаний враховувати взаємозв'язок та залежність умов відтворення від природного фактора;

- комплексність функціонування механізму трансформації аграрної економіки та поєднання в собі елементів економічного, інформаційного та соціологічного блоків;

- $\frac{3}{4}$ основою формування стійкого розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки є ефективна державна політика;

- центральне місце в підвищенні ефективності аграрного виробництва належить вдосконаленню методів управління підприємницької діяльності, практичного здійснення стратегічного планування, сучасних альтернативних розрахунків довгострокових інвестиційних програм тощо.

Структура механізму трансформації аграрного сектору економіки в умовах ринку включає два органічно взаємопов'язаних блоки:

- а) механізм ринково-конкурентної системи самоорганізації та самоврядування відтворення підприємницького типу на рівнях макро- і мікроекономіки;

- б) механізм системи державного регулювання, адекватний вимогам економічних законів, в тому числі законів ринку та підприємництва).

Складовими елементами трансформаційного механізму агроекономіки є:

- перетворення підприємств аграрного сектору в сучасні ринкові структури та реформування економічного укладу на селі [3];

- механізм ціноутворення, формування державних закупівельних, договірних та оптових цін;

- удосконалення договірних економічних (госпрозрахункових) взаємовідносин господарських партнерів на вільному та регульованому ринках;
- інноваційно-інвестиційна діяльність аграрних підприємств [5];
- кадрове забезпечення, мотивація та стимулювання праці колективів підприємств та їх працівників;
- розвиток внутрішньовиробничих економічних відносин підприємств зі своїми структурними підрозділами та їх трудовими колективами на основі внутрішньогосподарського розрахунку [4];
- механізм розвитку підприємництва та агробізнесу.

Відкритість такої системи проявляється в істотній залежності функціонування від факторів внутрішнього (мікро) та зовнішнього (макро) середовища. Однак на кожному етапі економічного розвитку ступінь впливу тих чи інших з них може бути різною, тому функціонування аграрного сектору залежить, перш за все, від раціонально налагоджених механізмів саморегулювання й управління ними [2].

Для більш повного розкриття системоутворюючих елементів соціально-ринкового механізму трансформації аграрного сектору економіки доцільно виділити підсистеми загального впливу: економічну, соціальну, інституційну, виробничу, екологічну, природно-кліматичну. Кожна з цих підсистем містить сукупність ринково-конкурентних факторів, тісно взаємодіючих між собою, що обумовлює, з одного боку, ефективне функціонування аграрного сектору, як цілісної системи, а з іншого - як органічне функціонування окремих її складових елементів.

Для подолання негативних наслідків реформування аграрного сектору економіки України нами розроблена логічна схема механізму соціально-ринкової трансформації аграрного сектору з обґрунтуванням мети, засобів досягнення цілей, методів та напрямів регулювання, а також оцінки наслідків впливу на аграрне виробництво (рис. 1).

Логічна схема механізму трансформації аграрного сектору економіки

ЦІЛІ

1. Стабілізувати виробничо-економічну базу ефективного ведення аграрного виробництва.
2. Створити організаційно-економічні умови розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності аграрного сектору.
3. Створити умови для інституціоналізації стабільного розвитку аграрної економіки в формі прийняття законів та інших нормативних актів, наявності необхідних державних та ринкових організаційних структур.
4. Забезпечити соціальну орієнтацію аграрної політики.

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ

1. Рівні умови розвитку всіх форм власності та господарювання, реальна економічна підтримка виробників аграрної продукції, аграрний протекціонізм.
2. Формування та підтримка інвестиційно-інноваційного потенціалу аграрного виробництва.
3. Здійснення інституційних перетворень: реструктурування системи комерційних банків, з метою формування іпотечних, земельних тощо, для обслуговування інтересів сільських жителів; створення інформаційно-маркетингової системи; забезпечення функціонування оптових ринків, ярмарок; розвиток багатокладного аграрного сектору економіки.
4. Комплекс заходів зі скорочення сільського безробіття та збільшення кількості зайнятих в несільськогосподарських видах діяльності на селі.

МЕТОДИ ТА НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ

Державне регулювання за допомогою економічних (гнучка податкова політика, пільговий режим для аграрних товаровиробників, кредитування), правових (розробка нормативних документів й підзаконних актів), організаційно-адміністративних (інтервенційні ціни, квотування виробництва, перерозподіл доходів між галузями, тарифне регулювання, ліцензування виробництва, політика зайнятості населення), інституційних (якість державного управління та регулювання, якість законодавства, контроль за корупцією) методів.

НАСЛІДКИ

1. Формування ефективних ринкових інститутів аграрної економіки.
2. Координація економічних процесів всіх учасників аграрного ринку.
3. Поєднання приватних та суспільних інтересів.

Рис. 1. Логічна схема механізму трансформації аграрного сектору економіки в умовах ринку

У рекомендованому механізмі трансформації аграрного сектору особливе значення надається економічним методам управління й управлінській діяльності в цілому. Реалізація економічних стимулів передбачає оновлення рівнів управлінської діяльності структурних об'єктів в АПК, що спонукає до проведення економічного аналізу всіх сфер господарської діяльності та створення передумов адекватної реакції аграрних товаровиробників на складні та багатосторонні зміни, що відбуваються.

В сучасних умовах формування ринкової аграрної економіки стратегічні рішення приймаються, як правило, в неаграрних галузевих сферах. Управлінська ж діяльність аграрних підприємств зводиться до своєчасного отримання інформації про найбільш ефективні технології та способи виробництва, пристосування отриманої інформації до конкретних умов кожного господарства. Проте, управління аграрними підприємствами

виконує не другорядну пасивну функцію, а стає більш складним й відповідальним в загальному механізмі розвитку економіки АПК [1].

Подальше вдосконалення управлінської діяльності аграрних підприємств диктується низкою факторів:

- прискоренням науково-технічного прогресу, поглибленням складності технологічних процесів;
- потребою в більш ретельному виборі оптимальної структури виробництва та його розміщення;
- необхідністю альтернативних оцінок інвестиційних програм, методів й каналів фінансування, здійснення закупівельно-збутової діяльності;
- посиленням залежності від загальноекономічних та фінансових показників розвитку національної й світової економіки;
- застосуванням різних методів державного регулювання.

Сучасні умови ведення аграрного господарства повинні вирішувати не тільки загальні для будь-якого товаровиробника проблеми, а й враховувати техніко-технологічні та організаційно-економічні особливості аграрного виробництва, що диктує інтенсивне здійснення наступних трансформацій:

- організацією управлінської діяльності, що охоплює всі основні функціональні процеси на підприємствах (виробництво, закупівлю засобів виробництва та збут готової продукції, фінансові операції тощо);
- застосуванням системи критеріїв ефективності, які служать основою раціонального використання наявних ресурсів й одночасно в умовах зростаючої конкуренції виступають як стимули постійного вдосконалення господарської діяльності;
- розробку та реалізацією спеціальних поточних й довгострокових програм щодо вирішення окремих проблем (енергетичної, екологічної тощо), а також прийняттям заходів щодо вдосконалення загальної методології прогнозування й планування на основі досягнень прикладних теоретико-методологічних досліджень (зокрема, на основі розвитку комп'ютеризації, засобів зв'язку та інформації);
- участь в реалізації державних програм розвитку агропромислового виробництва в середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Висновки.

Таким чином, механізм трансформації аграрного сектору економіки передбачає формування дієвої мотиваційної системи, заснованої на економічній зацікавленості в постійному вдосконаленні аграрного виробництва з урахуванням вимог споживача до якості, асортименту та обсягу продукції, що виробляється. Ускладнення технології аграрного виробництва, збільшення його залежності від макроекономічних тенденцій розвитку, підсилюють вимоги до рівня управлінських рішень в агроekonomіці. Державний вплив покликаний підвищити ефективність ринкового механізму, підприємництва, забезпечити рівність всіх учасників ринкових відносин, стимулювати й заохочувати їх ініціативи.

Література.

1. Васильєва Л. М. Державне регулювання аграрного сектору України в умовах системної модернізації: концептуальні теоретичні положення та напрями подальшого розвитку : монографія. Донецьк. : ТОВ „Юго-Восток”, 2011. 392 с.
2. Карташова О.Г., Барсук Ю.В. Трансформація аграрного сектору національної економіки. Економіка і суспільство. 2017. №10. С.83-88.
3. Саблук П. Т. Розвиток інституцій удосконалення механізму реформування аграрного сектору економіки. Економіка АПК. 2010. №10. С. 3 – 11.
4. Смоленюк Р.П. Трансформація аграрного сектора економіки на засадах сталого розвитку. Інноваційна економіка. 2014. №6. С.14-20.
5. Шпикуняк О.Г. Інституціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка. Економіка АПК. 2010. №4. С. 150 – 157.

References.

1. Vasilieva, L. M. (2011), *Derzhavne rehulyuvannya ahrarnoho sektoru Ukrayiny v umovakh systemnoyi modernizatsiyi: kontseptual'ni teoretychni polozhennya ta napryamy podal'shoho rozvytku*. [State regulation of the agrarian sector of Ukraine under the conditions of system modernization: conceptual theoretical positions and directions of further development]. Donetsk. Ukraine, 392 p.
2. Kartashova O.G., Barsuk Yu.V., (2017), *Transformatsiya ahrarnoho sektoru natsional'noyi ekonomiky*. [Transformation of the agrarian sector of the national economy.], *Ekonomika i suspil'stvo*. no. 10, pp.83-88.
3. Sabluk, P.T. (2010), *Rozvytok instytutsiy udoskonalennya mekhanizmu reformuvannya ahrarnoho sektoru ekonomiky*. [Development of institutions for improving the mechanism of reforming the agrarian sector of the economy], *Ekonomika APK*. no. 10, pp. 3 – 11.
4. Smolenyuk R.P., (2014), *Transformatsiya ahrarnoho sektora ekonomiky na zasadakh staloho rozvytku*. [Transformation of the agrarian sector of the economy on the basis of sustainable development], *Innovatsiyna ekonomika*. no. 6, pp. 14–20.
5. Shpikuljak, O.G. (2010), *Instytutstional'ne zabezpechennya rozvytku ta rehulyuvannya ahrarnoho rynku: analitychna otsinka..* [Institutional support for the development and regulation of the agrarian market: an analytical assessment], *Ekonomika APK*. no. 4, pp. 150-157.